

РОЗДІЛ 5 УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРА

УДК 070:82-94;7.041.5

DOI <https://doi.org/10.32782/tps2663-4880/2024.33.2.27>

ВОЛОДИМИР ВИХРУЩ: ЛІТЕРАТУРНИЙ ПОРТРЕТ

VOLODYMYR VYKHRUSHCH: LITERARY PORTRAIT

Вихрущ А.В.,*orcid.org/0000-0002-4177-4614**доктор педагогічних наук, професор,**завідувач кафедри української мови**Тернопільського національного медичного університету імені І.Я. Горбачевського*

У статті досліджена періодизація розвитку поетичної творчості В.П. Вихруща. З'ясована тематична спрямованість віршів, перехід від прославлення хліборобської праці, рідної землі, вдячності батькам до національної ідентичності, патріотизму, державності, християнських традицій. Виокремлено тенденції обґрунтування сутності літературних портретів. Аналізується оцінка поетичної та пісенної спадщини поета такими відомими митцями як Микола Нагнибіда, Роман Лубківський, Микола Гнатюк. Розглядається тематична спрямованість рубаїв у контексті дидактичних аспектів, прагматизму, кодексу честі й гідності людини, родинних цінностей, дотримання морально-етичних норм, поєднання етнонаціональних традицій та сучасності. Для поцінування особливостей творчості поета використано хронологічний метод, який дозволив вивчити динаміку процесу, зміни в жанрових уподобаннях, пріоритетні завдання у процесі особистісного розвитку. Зауважено особливості підготовчого періоду, коли автор писав для себе, а також першого етапу (публікації в газетах) в умовах жорстокої цензури тоталітарного режиму. Досліджуються три рівнозначні аспекти найважливіші при оцінці поетичного твору: мовленнєва культура, концентрація оригінальної думки, емоційно-почуттєвий рівень. Особлива увага звертається на завершальний етап творчості В.П. Вихруща, який розпочався в 1988 р. коли Львівське видавництво «Каменярь» опублікувало чергову книгу поета «Полум'я калини». Розглянуто тексти віршів, які стали популярними піснями. У статті досліджена періодизація розвитку поетичної творчості В.П. Вихруща. З'ясована тематична спрямованість віршів, перехід від прославлення хліборобської праці, рідної землі, вдячності батькам до національної ідентичності, патріотизму, державності, християнських традицій. Виокремлено тенденції обґрунтування сутності літературних портретів. Аналізується оцінка поетичної та пісенної спадщини поета такими відомими митцями як Микола Нагнибіда, Роман Лубківський, Микола Гнатюк. Розглядається тематична спрямованість рубаїв у контексті дидактичних аспектів, прагматизму, кодексу честі й гідності людини, родинних цінностей, дотримання морально-етичних норм, поєднання етнонаціональних традицій та сучасності. Для поцінування особливостей творчості поета використано хронологічний метод, який дозволив вивчити динаміку процесу, зміни в жанрових уподобаннях, пріоритетні завдання у процесі особистісного розвитку. Зауважено особливості підготовчого періоду, коли автор писав для себе, а також першого етапу (публікації в газетах) в умовах жорстокої цензури тоталітарного режиму. Досліджуються три рівнозначні аспекти найважливіші при оцінці поетичного твору: мовленнєва культура, концентрація оригінальної думки, емоційно-почуттєвий рівень. Особлива увага звертається на завершальний етап творчості В.П. Вихруща, який розпочався в 1988 р. коли Львівське видавництво «Каменярь» опублікувало чергову книгу поета «Полум'я калини». Розглянуто тексти віршів, які стали популярними піснями. В умовах незалежної держави відбулися значні зміни в творчому процесі, які ще будуть вивчатися на монографічному рівні соціологами, філософами, літературними критиками, психологами. У статті аналізується своєрідний злет творчості, який вплинув на тематику і зміст творів, кристалізував системні зміни на рівні суспільства і окремих особистостей. Підкреслюється той факт, що для того щоб взяти участь, зокрема і в літературному процесі, необхідний значний рівень професіоналізму, глибинне відчуття культури народу, відповідність вимогам часу. На жаль, для Володимира Вихруща час розквіту поетичного таланту співпадав з наближенням завершення життєвого шляху. Своєрідною домінантою цього періоду стала тема державності та релігії. Це поєднання не є випадковим. Можна зробити висновок, що це рівень архетипу поетичної душі. З роками, з досвідом автор наблизився до глибинного розуміння нації та значимості віри. Перший аспект розкривається в численних творах, присвячених учасникам визвольних змагань. У численних поетичних творах здебільшого висвітлюються питання філософії життя, часу, управління, смерті, родини, особистості. Проблеми розуму і мудрості, життя та смерті, страху, часу, мови, відповідальності, праці, служіння, честі, духовності, творчості описані на високому рівні поетичної майстерності. У статті виокремлено питання прогностичної оцінки в поетичній спадщині Володимира Вихруща.

Ключові слова: автор, мова, літературний портрет, поезія, творчість.

This article examines the periodization of the development of V. Vykhruhch's poetic creativity. The thematic direction of the poems has been clarified, moving from the glorification of agricultural labor, native land, gratitude to parents, to national identity, patriotism, statehood, and Christian traditions. Trends in justifying the essence of literary portraits are highlighted. The evaluation of the poet's poetic and song heritage by such prominent artists as Mykola Nahnybida, Roman Lubkivsky,

and Mykola Hnatyuk is analyzed. The thematic direction of rubaiyat is analyzed in the context of didactic aspects, pragmatism, the code of honor and dignity of the individual, family values, adherence to moral and ethical norms, and the combination of ethno-national traditions and modernity. The chronological method is used to appreciate the features of the poet's creativity, allowing the study of the dynamics of the process, changes in genre preferences, and priority tasks in personal development. The peculiarities of the preparatory period, when the author wrote for himself, as well as the first stage (publications in newspapers) in the conditions of harsh censorship of the totalitarian regime, are noted. Three equivalent aspects are examined, the most important in assessing poetic works: speech culture, concentration of original thought, and emotional-sensory level. Special attention is paid to the final stage of V. Vykhrushch's creativity, which began in 1988 when the Lviv publishing house «Kamenyar» issued the poet's next book «Flame of the Guelder Rose». The texts of the poems that have become popular songs are considered. In the context of an independent state, significant changes have occurred in the creative process, which will be further studied at the monographic level by sociologists, philosophers, literary critics, and psychologists. The article analyzes a unique surge in creativity that influenced the themes and content of works, crystallized systemic changes at the societal and individual levels. It emphasizes the fact that significant professionalism, a deep sense of the nation's culture, and compliance with the demands of the time are necessary to participate, especially in the literary process. Unfortunately, for Volodymyr Vykhrushch the flourishing period of poetic talent coincided with the approaching end of his life. The dominant theme of this period became the theme of statehood and religion. This combination is not accidental. It can be concluded that this is the level of the archetype of the poetic soul. Over the years, with experience, the author approached a profound understanding of the nation and the significance of faith. The first aspect is revealed in numerous works dedicated to participants in liberation struggles. In numerous poetic works, mostly questions of the philosophy of life, time, governance, death, family, and personality are illuminated. Problems of reason and wisdom, life and death, fear, time, language, responsibility, work, service, honor, spirituality, and creativity are described at a high level of poetic mastery. The article highlights issues of prognostic assessment in the poetic legacy of Volodymyr Vykhrushch.

Key words: author, language, literary portrait, poetry, creativity.

Постановка проблеми викликана потребою осмислення значимості літературних портретів українських поетів творчість яких не втрачає актуальності. Особливу зацікавленість викликає творчий процес авторів, які працювали в умовах переходу від тоталітаризму до демократії. Це дозволить наблизитися до розуміння закономірностей творчого процесу, вивчення впливу зовнішніх чинників на зміст літературних творів, динаміку пріоритетних тем. Творчість Володимира Вихруща викликала і продовжує викликати зацікавленість серед фахівців. Вшанування пам'яті поета в березні 2024 р. з нагоди 90-ої річниці від дня народження, пісні присвячені чорнобильській трагедії, визвольним змаганням, вірші та поеми, які широко використовують вчителі української літератури засвідчили необхідність поглибленого вивчення його поетичної спадщини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість Володимира Вихруща (1934–1999 рр.) привертала увагу відомих особистостей. Не випадково передмови до окремих книг писали такі митці як Микола Нагнибіда, Роман Лубківський, Микола Гнатюк. В окремих книгах автори ділилися спогадами про зустрічі з поетом, аналізували його вплив на їх життєвий шлях [3; 4]. В часописі обласної організації Національної спілки письменників України «ЛітТера» (2024 р.) опублікована стаття Анни-Віталії Палій «Співець рідної землі» в якій авторка знайшла точні завершальні слова: «Йому дістався не найлегший час. Але й тоді зміг перемогти утиски монстра імперії, що віками тримав свої щупальці на жителях українців, і залишив себе людям у піснях

і поезіях. Немоżliво звалити з ніг тільки Божу правду. Його поезії – це вияв непомірної любови до всього Божого створіння і ствердження дарованого Творцем права на його розвій і щастя під сонцем рідної землі» [20, с. 67]. Не випадково, що окремі аспекти творчості поета аналізуються в дисертаціях і монографіях [23; 24].

Постановка завдання. Володимир Вихрущ (19304–1999 рр.) автор понад 100 наукових праць, багатьох монографій, навчальних посібників, доктор економічних наук, професор, заслужений економіст України, член-кореспондент Академії підприємництва та менеджменту України, академік Академії економічних наук України. Підготував 4-ох докторів та понад 20 кандидатів економічних наук. У спогадах про Володимира Вихруща Євген Качан використав ключове слово – «Глиба». Студенти згадують В.П. Вихруща як талановитого викладача і наставника. Проте це лише одна сторона його особистості, адже широкому загалу Володимир Павлович Вихрущ відомий передусім як поет, автор понад 20-ти поетичних збірок та 5-ти збірок пісень. Член Спілки письменників України (з 1976 року), лауреат літературних премій імені братів Лепких та імені Іванни Блажкевич. Наукова і поетична творчість. Одвічна загадка особистості.

Виклад основного матеріалу. Одним із перспективних напрямків філології залишається літературний портрет. М. Воронова у статті «Методи творення літературних портретів» слушно підкреслила давність жанру і, звузивши проблему до роздумів «письменників про письменників», виокремила такі особливості як поєд-

нання критики і художньої публіцистики, мету відтворення творчо-психологічного обличчя митця і увиразнила два основних мотиви: «інтелектуальна спадкоємність та близькість» і «захоплення індивідуальністю». Принципово важливим є також висновок про «рівність рівному» [15]. В іншій статті «Сучасна портретистка. Проблема жанру» ця ж авторка зауважує, що портретистику можна розглядати у трьох найважливіших аспектах: філософському, жанровому, естетичному», а також обґрунтовує три корисні аспекти властиві іноземному і вітчизняному досвіду: «Портрет виокремлюється як самостійний жанр у системі жанрів; портрет аналізує, належить до аналітичних жанрів; портрет долучає інші жанри. Характеристики, притаманні вітчизняним портретам: сучасний портрет перестав бути тільки нарисом, сучасний портрет став і аналітичним; сучасний портрет є самостійним жанром. Отже, очевидно, що портретистика зробила крок: від радянської традиції до західної, і це має якість позначитися на теорії, зокрема на жанровому визначенні портрета. Найзагальнішим визначенням сучасного портрета може бути таке: Портрет – самостійний жанр у системі журналістських жанрів, який аналізує особистість, індивідуальність людини на тлі історичної, соціальної, політичної, культурної дійсності. Портрет використовує різні жанрові форми (нарис, есе, зарисовка, стаття, розслідування), переймаючи їх особливості [16]. Лаконічністю відзначається визначення авторів літературознавчого словника-довідника. На їх думку літературний портрет це «жанр літературно-критичного нарису, в якому йдеться про життєвий і творчий шлях письменника» [19, с. 409].

Важливими є узагальнюючі висновки в докторській дисертації А.О. Галича: «У сучасній документальній прозі портретування є важливим художнім засобом із достатньо розгалуженою системою лексики, тропів, синтаксичних фігур. Якщо в художній літературі ця проблема вивчалася (К. Сізова), то в мемуарній, біографічній літературі вона є terra incognita. Коли автор художнього твору цілком вільний в описі портретної характеристики окремої людини, що належить до певного віку, соціального стану, статі, освіти, професії, темпераменту, схильності характеру, то в мемуарному чи біографічному тексті автор змушений зображувати конкретну реальну історичну постать із відомою з різних джерел зовнішністю, рисами характеру, роллю в соціально-політичному чи культурному житті. Саме тому в художньому творі автор у відповідності до власних задумів моделює індивідуальні й типові

риси героя, у документальному ж – він прагне якнайточніше в портретній характеристиці передати психологію, поведінку, мову й інші деталі, що дають цілісне уявлення про зовнішність і внутрішній світ цілком реальної особи. Тут автор прагне уникнути суб'єктивізму, характерного для художньої літератури, для нього важливою є достовірність об'єкта зображення, опора на документ і факт. Усе це допомагає створити образ реального героя, що відтінює не лише зовнішні риси його особистості, а й відображає внутрішню сутність, розкриває душевні переживання, сумніви, мотивацію звершень і вчинків» [18, с. 1].

Парадоксальність творчого процесу проявляється ще й в тому, що при житті важко знайти приклади коли поет говорить добре слово про творчість колеги. Згадавши цей факт на відкритті виставки знаного художника Володимира Шумила, ми висловили сподівання, що серед художників панують інші традиції. Реакцію не важко передбачити. Одностайна відповідь звучала так: «Та ви що, в нас ще гірше». Є ще одна особливість. Легко зауважити, як під час творчих вечорів, чи в книгах спогадів автори, згадавши принагідно про ювілянта, делікатно починають говорити ... про себе. Є складнощі і з літературними критиками. Навіть І.Я. Франко нарікав, що зустрічав лише декілька справжніх критиків. Можна сказати, що йому ще пощастило.

Уявною складністю нашої ситуації є той факт, що син гбїт про творчість батька. Насправді проблема надумана. Прошло 25 років після болісної втрати і прийшла пора поділитися роздумами. Тим більше, що примітивні тези про «простоту», «найкращого поета серед економістів і найкращого економіста серед поетів» викликають навіть не гнів, а подивування від інтелектуальної обмеженості та сліпоты.

У передмові до моєї книжки «Розмова з батьком» були написані правдиво-сповідальні слова присвяти й призначення: «Ми просто не наговорилися при житті». Ця розмова триває і нині. Оскільки у березні 2024 р. поет Володимир Вихрущ, зустрічав би 90-ту весну, а син наближається до сімдесятої, спробую висловити те, над чим думаю останнім часом.

Для розуміння особливостей творчості поета використаємо хронологічний метод, який дозволить побачити динаміку процесу, зміни в жанрових уподобаннях, визначенні пріоритетних завдань. Ми не маємо можливостей аналізувати підготовчий період, коли автор писав для себе, а також перший етап (публікації в газетах), але це не буде значною втратою. Адже, знаючи жорстокі

вимоги цензури, в періодиці радянського періоду можна було публікувати лише твори відповідного спрямування за що й полюбляють дорікати майже всім поетам, які в силу різних причин не стали в'язнями таборів. В окремому монографічному дослідженні ці питання повинні вивчатися поглиблено і об'єктивно.

Ми виокремлюємо три рівнозначні аспекти, найважливіші при оцінці поетичного твору: мовленнєва культура, концентрація оригінальної думки, емоційно-почуттєвий рівень.

Перша збірка Володимира Вихруща «Барви сонця» була опублікована в 1972 році. Поетові було 38. Тираж книжки – 5000 є доволі красномовним фактом. Цікавою є передмова Миколи Нагнибіди, який, благословляючи автора, зауважив, що «хто любить квіти, той не може не шанувати людей» і підкреслив невинне творче зростання. Завершуючи передмову відомий поет написав, що у віршах відчуваємо «людяну вдачу громадянську спрямованість, широчінь душі поета. Ці дари дало йому життя, де він пройшов немало вже доріг. Цією книгою він робить перший крок на шляху літератури. Шлях цей вимагає вічного удосконалення, глибокого проникнення в життя, незгасаючою любові до людей. Цього я і бажаю поету в дорозі». Лауреат Шевченківської премії, шістдесятирічний поет розгледів у першій поетичній збірці головне: любов до людей, природи рідного краю, громадянську позицію. Це була наче система координат для подальшої роботи. Зауважимо, що названі якості проявлялися не лише в поетичному слові, але й в практичній діяльності. Коли будуть написані книги про економічний націоналізм, системний захист надр, тоді стане очевидним і вклад фахівців з Тернополя. Якщо ж зібрати спогади краян, яким допоміг Володимир Павлович то любов до людей, підтримка земляків вартувала б окремій книзі.

Якщо перший період творчості характеризувався публікаціями в періодичних виданнях, то другий, на нашу думку, тривав десятиліття і завершився вибраними творами в 1982 р. Повернемося до першої збірки. Після двох «офіційних» текстів без яких не друкувалася жодна книга, читаємо присвяту землі й хліборобам: Дихаю пшеничним / Спілим колосом / На цямринах поля / Висне день / І співає пісню / Серце голосом / Найщирішу пісню із пісень. Привертає увагу слово «цямрина». Словники характеризують його як верхню частину колодязного зрубу, дерев'яне кріплення в шахті. У цьому фрагменті звернемо увагу на думку, яка з часом стане визначальною: «І співає пісню серце голосом найщирішу пісню

із пісень». У віршах першої збірки прозвучить ще одна тема, яка знайде продовження у відомій пісні: Ми разом з дубом п'єм / Прозорість чисту неба, / Вітри нас не зігнуть / На гострих лезах стріч. / Тримає корінь нас, / Тримає так, як треба, / У крилах наших гарт / Сталив вогонь сторіч. Родова, коренева система буде підтримувати поета в творчості, в житті, допоможе долати труднощі та виклики, а пісня «Коріння» видозмінена на «Сік землі» стане майже народною.

У першій збірці є вдалі ліричні мотиви: Мене твої вікна / Не кличуть вже більше, / Погасло в них світло / Так миле для мене. / І тужить любов / Недописаним віршем, / І ходить журба / Покаліченим кленом. Не менш вдалими є початок вірша про красу рідної землі: Світанок встане й лапкою зайчати / Протре сонливі вікна голубі. / Приходить сонце до моєї хати / І грає марш на золотій трубі.

Визначальними, на нашу думку, є два вірші, присвячені батькові й матері. Цікаво, що в родині панувала традиція суворого виховання, коли любов до дітей була глибинною і прихованою. Звичай цілувати руку батькові й мамі, традиційне звертання на «Ви», передавалися з покоління в покоління. Можливо саме тому вірш «Батькові руки» починається своєрідною характеристикою: В мого батька руки – / Чорні, порепані, / В мого батька руки / Наче в кузні клепані.

Коли в Україні буде підготовлена академічна хрестоматія віршів про маму там буде й вірш В.П. Вихруща «Матері»: Не йдете вже / Ви мене будити, / Тільки дощ / Січе віконну раму. / Цементові, / Посивілі плити / Перекрили ваше сонце, мамо. / І ніхто вже / Взятого не верне, / Сум очей лишили / Ви навіки. / Я пішов би / Крізь колючі терни, / Щоб знайти для Вас / Цілющі ліки. / Ви сказали: – / Сумувать не треба... – / Сніг важкий Вам рано ліг на плечі, / плаче вранці / Сивоброве небо / Над гніздом / Зруйнованим лелечим.

Такі рядки могла написати лише людина, яка знає, що таке біль раннього сирітства.

Ми стільки уваги звернули на першу збірку поета тому, що окреслена тематика визначатиме в основному наступні десятиліття.

У 1975 р. поет опублікував другу збірку «Утверджую день». Вона має декілька особливостей. По-перше, тут міститься текст пісні «Білі черемхи», яка з легкої руки Віктора Павліка звучатиме на тисячах його концертів, буде записана на дисках, збере тисячі переглядів на ютубі. Два вірші продовжують тему родоводу, відповідальності. Дуже цікава ритміка віршів: Я не маю з прадіда портрета, / Лиш уява приліта здала – / Був подіб-

ний прадід до поета, / Був подібний він до коваля. Завершувався вірш визначальними словами: Я не маю з прадіда портрета, / Але маю гордість трудову. У вибраних творах (1982 р.) останній рядок буде видозмінено: Я не маю з прадіда портрета, Але маю гордість родоу [11]. Принагідно зауважимо, що це достовірний факт. У родоводі родини було дві спеціальності: хлібороби і ковалі. Логічним продовженням став вірш «Отчий дім» з історичним фактом: Той самий сволок тесаний, дубовий / І надпис: «Сему дому помагай». / Тут перше все: і спалахи любові, / І перший грім, і перший в гори плай.

Сповідальний вірш про совість і Україну починається не менш динамічно: Чи йти прямо мені – / Я над кроком своїм не ворожу. / На цямрини схилюсь – / Бачу рід свій до самого дна. / В мене серце одне – / І ділити його я не можу, / Батьківщина, як серце, / У мене одна.

Окреме місце в другій збірці займають ще два вірші. Перший з них філософського спрямування є своєрідною відповіддю тим критикам, які зверхньо писали про «простоту» текстів. В «Оді простоті» поет напише: «Ми простотою присягали великій складності своїй». А завершиться вірш не менш визначальними словами: «Високим, світлим треба бути, щоб досягнути простоту». Для розуміння суті проблеми важливо звернути увагу на знаменитий вислів Івана Павла II «Мудрість – це простота». На одній з міжнародних педагогічних конференцій ми доводили, що стаємо професіоналами тоді, коли навчимося виступати, читати лекції, або проводити уроки просто, а побажання: «Навчіться жити просто, навчіться просто жити» знайшло позитивний відгук у слухачів.

Особливо місце за змістом, логікою написання займає вірш «Сирітські сльози». Це текст такого рівня, що його потрібно просто читати, без коментарів: Сльози сирітські / Важкі і пекучі, / Коли падають на землю – / Земля перестане родити, / Коли падають на кручі – / Кручі котяться в море, / А впадуть на трави – трави зів'януть / Навіки, / Впадуть на ріки – / Шумом наповняться Ріки. / Побачить їх вітер – / Буде страшенна Злива, / Тільки сонце Їх витре й осушить. / Люди, вчіться у сонця!

Найкращі вірші третьої збірки «Чебрець» (1977 р.) присвячені темі дитинства: Я ніс обід / На першу косовицю, / А повернувся – / Сказали ... йде війна; / Моє дитинство / Там – на рідно полі, / Де світ широкий, колоски вусаті, / Де ясен нахилився / До тополі / Їй лелеки радо цокотять на хаті. / Воно в обіймах срібного туману / По стернях ходить / Босими ногами, / Зриває лотос, / М'яту рве

духмяну, / Веселку розганяє над полями. / Воно біжить траншеями, ярами, / І чує біль / І пісню зелен-гаю. / Воно бліде, / Пошарпане вітрами, / Але моє! / Я іншого не маю.

«Диптих про хліб» характеризується дотриманням сільської традиції: – Впала хліба скоринка – / З підлоги / Підніміть її, / Поцілуйте, діти.

У книзі знаходимо, які стануть популярними піснями: «Тернопіль і Слівен – брати», «Болгарка», «Тернопільські каштани», «Материнська пісня», «Материнські очі». Дві останні пісні стануть початком багаторічної дружби з композитором Ю.В. Кіцилою, який буде їх співати на всіх концертах.

У 1979 р. опублікована четверта книжка «Веління серця». Вдала присвята рідному місту: Ти молоде, а в мене срібні скроні, / Всміхнувся день привітний урочисто. / І з трудової теплої долоні / Ти чайкою злітаєш, миле місто. Виокремлено одвічну туга за батьком: Весна вливає силу молоду, / Село добром стрічає трудівниче. / Цвітуть черешні в батьковім саду / Та батько в гості сина вже не кличе.

У цій книжці опублікований вірш, який є визначальним для розуміння основ особистості поета. Пройшовши дорогами світу, Володимир Вихрущ завжди буде повертатися в рідну Августівку. Прислухайтесь до змісту вірша «Спішу в село»: Спішу в село – / Моє там джерело, / Моя надія і моя живиця. / Там день у травах / Голубих іскриться / І ясенове височить чоло. / Мене веде дорога у поля, / Ось тут по межах, / По холодних росах / Пройшло колись / Моє дитинство босе, / Тут є сліди ще діда коваля. / Тут є мої колеги – трударі, / Важкі і теплі / Жилаві їх руки. / Маленька школа – / Перший храм науки, / І чистота ранкової зорі. / Тут променів / Виблискує весло / І пахне на покосах конюшина. / Тут мій початок / І моя вершина. / Спішу в село ...

Те, що село було початком як місце народження зрозуміло, але назвати село «вершиною», це потребує глибинного розуміння психологічної суті й рівня філософського узагальнення.

Після уваги столичного видавництва в 1980 р. львівське видавництво «Каменярь» опублікувало чергову збірку поета «Подих весни». Окрім традиційних присвят містам, видатним людям, медоборам привертає увагу блискуча за формою та змістом поезія «Посаг»: Віддавали заміж сироту, / Віддавали заміж всім селом. / Одяглися верби в зелен-шати, / Перли засріблилися на м'яті, / І смички тополі підняли. / Танцювала під вікном калина, / На сопілці вітер вигравав, / А коли дари їй дарували, / Всі давали, хто що тільки міг: /

Поле дарувало житній сніп, / Дзеркало подарувала річка, / Сонце – чистих променів вінок, / Ранок – голубі разки коралів. / Тільки батько й мати не прийшли / В добру путь дочку благословити.

Серед присвят видатним особистостям за чіткістю думки і глибиною варто звернути увагу на роздуми про Т.Г. Шевченка.

Логічним завершенням другого періоду стала книга вибраного «Поезії», яку підготувало київське видавництво художньої літератури «Дніпро» в 1982 р. Слово про автора, написане Миколою Нагнибідом, так само як і тираж 12000 примірників факти доволі красномовні, але є ще ряд особливостей. По – перше, починається книга віршем «Спішу в село». По – друге, текст поеми «Молотківська трагедія» не втрачає актуальності й історичної пам'яті. По – третє, вибір віршів засвідчив, що в українську літературу прийшов автор, який не шукав надуманих, модерних підходів до змісту, не грався поетичним словом, а виконував ту вказівку яку Григорій Тютюнник заповідав братові, який захоплювався творчістю Ремарка, запитавши сумно: «А про цих людей хто напише? Ремарк?». До речі про зустріч з Григором поет згадував все життя. Прискіпливий критик, звичайно ж відшукає тексти, які написані на нижчому рівні. Водночас, не можна не бачити, як поступово, неспішно кристалізувався авторський глибинний стиль в якому гармонійно поєднувалася селянська мудрість, спостережливість, увага до потреб людей, замилювання природою і високий рівень інтелектуала, який словом «тримав» увагу будь-якої аудиторії від дитячої до педагогічної, від студентської до професорської.

Третій період тривав від 1983 до 1988 року. Його своєрідним початком стала книга «Пісні барвінкового краю» (1983 р.). Коротку передмову написав Дмитро Гнатюк в якій згадав прізвища композиторів (Микола Колесса, Ізидор Вимер, Володимир Верменич, Владислав Толмачов, Ігор Марченко) і підкреслив, що пісні на слова Володимира Вихруща виконують сестри Байко, Ніна Матвієнко, Микола Болотний, ансамбль «Медобори», самодіяльні колективи Тернопільщини [10]. Серед текстів пісень наведемо ті, які звучать до наших днів: «Цвіте наш край», «Коріння» (пізніше пісню назвуть «Сік землі»), «Поміж зорями ходить любов», «Білі черемхи». Кожна пісня це окрема історія, тема для дослідження закономірностей успіху.

Збірка «На крилах любові» (1984 р.) характеризується звичною для попередніх книг тематикою. Роман Лубківський назвав передмову до книжки «Хліб і добро», зауваживши прагнення поета

говорити «про землю і від імені землі», більше того «його зроста майстерність дозволяє читачеві немовби піднятися над відомим, побачити нові грані й лінії, відчутти новий присмак, уловити нові емоційні повороти. Це можна пояснити єдиним – зрілістю людською і творчою». У книзі продовжується пошук своєї пісні. Пізніше Юрій Кіцила використовує вірш «Доле, доленько моя» для динамічної, енергетично насиченої пісні. Поет знову і знову буде наближатися до самооцінки у віршах «Кредо», «Борг», а в тексті «Пасічник помер – не стало бджіл, / Садівник пішов не стало саду» сповідально напише: І ніщо не можна / Повторити. / Чи зумів задумане / Здійснити / В безмірі жадання І надій? / Слід в житті лишає кожен свій. Вірші про батька, триптих «Сонце материнського обличчя», присвяти синові і сестрі Софії, блискучий «Тост» свідчили про перехід на новий рівень творчості. Окремої уваги заслуговують поеми, особливо «Соломія». Структура поеми, використання народної пісні, тема дороги, узагальнення біографічних аспектів, від Білявинців де була мамина пісня і батько «дививсь на крилас із амвона» до Личаківського пантеону засвідчували про наближення автора до нових поетичних вершин. Виокремимо рядки, присвячені Львову: Початку мій, мій рідний Львово, / В ряснім намисті кам'янім! / Як милосердя світанкове, / Гориш у серці ти моїм. / Яка в тобі таїться сила, / А скільки музики і мрій! / Можливо тут складу я крила, / Священний Львово, батьку мій.

Завершувала третій період творчого розвитку поета книга «Вірші та поеми», опублікована київським видавництвом «Дніпро» в 1986 р.

Аналізуючи творчість поета, ми гіпотетично припускали, що новий етап розпочався на початку 90-их років. Це було помилкове судження. У 1988 р. Львівське видавництво «Каменярь» опублікувало чергову книгу поета «Полум'я калини» [12]. У глибинному фільмі про Григора Тютюнника «Доля» головний редактор Володимир Біленко згадував, які перепони довелося долати, щоб Григору перекласти і опублікувати українською мовою відомий твір Василя Шукшина «Калина червона». Цензори реагували на калину однозначно. У кожній назві, згадці їм чулося «Ой у лузі червона калина».

Вже перший вірш нагадує заповіт, відповідь прийдешнім критикам: Я ненавиджу показних чинуш, / Які нікому не допоможуть в скруті, / Бо їх думки параграфами скуті / І віє холод з опустілих душ.

Такі вірші як «Земля жива»: Розривиста землі кардіограма, / Коли сплива плідність до ріки, /

Вага коліс і хімії безтяма / Землі наносить рани й синяки; «Кобзар»: Мені мій стрий подарував «Кобзар». / На сторінках світилися краплі поту: / Заярмлений у каторжну роботу, / При каганці його вивчав трудар; «Тітка Ольга», «Коли мама місила тісто», «Без любові», «Сарна», «Спадкоємність», «Мачуха» (я бачив як люди плакали коли батько читав цей вірш), «Глухота», «Похорон анонімна», «Немає кращої землі», ці вірші стали б окрасою сучасної поетичної книги.

В українській поезії, яка багата на поетичне слово про маму, не так часто можна зустріти вірші присвячені батькові. Поема Володимира Вихруща «Батько» переповнена словами синівської вдячності й болісної втрати: Тепер прийшли, а вас нема. / Як докір – камені гранчасті. / Були ми гості не так часті, / І на душі тепер зима. / Так невгамовно час летить, / Тримає суджене нам в тайні, / І ми тепер вже стали крайні. / Хто нас розрадить, захистить?

Наближався день самостійної державності. Соціологи, філософи, літературні критики ще багато років будуть вивчати неймовірний злет творчості на рівні суспільства і окремих особистостей. Хоча є одна особливість. Щоб взяти участь, зокрема і в літературному процесі, необхідний був значний рівень професіоналізму, глибинне відчуття культури народу, відповідність вимогам часу. На жаль, для Володимира Вихруща час розквіту поетичного таланту співпадав з наближенням завершення життєвого шляху. Але заключний (четвертий) період (1988–1999 рр.) дав автору можливість висловити все передумане і наболіли, вийти на вершини філософського розуміння сенсу життя, призначення, служіння Богові та Україні. Ось перелік творів завершального етапу творчості поета: «Полум'я калини» (1988 р.), «Серпень душі моєї» (1990 р.), «Квіти надії» (1991 р.), «З Україною в серці (пісні)» (1996 р.), («З висоти літа» (1997 р.), «Рубаї» (1998 р.), «Безсмертя душі» (1998 р.).

Своєрідною домінантою цього періоду стала тема України і релігії. Це поєднання не є випадковим. На нашу думку це рівень архетипу поетичної душі. З роками, з досвідом автор наближається до глибинного розуміння нації та значимості віри. Перший аспект розкривається в численних творах, присвячених учасникам визвольних змагань.

Відзначимо здатність поета передбачати події. Це властиво таким віршам як «Летаргійний сон», «Крим», а в поемі «Герої Крут», написаній в дев'яностих роках минулого століття, можна прочитати: Гуртуйтесь і будьмо / В твердині братами, / Шукаймо могили / В плакучій траві. / І знаймо,

що нас / Прокляли би нащадки / З кістками, / Коли б ми повірили / Знову Москві.

Окремої уваги заслуговують рубаї – чотиривірші в яких здебільшого висвітлюються питання філософії життя, часу, управління, смерті, родини, особистості. Як слушно зауважив Станіслав Стриженюк у передмові до книги «Екслібриси» в малій літературній формі «ніби в краплі роси відбивається Всесвіт і мікрокосм людської душі у вулканічному неспокої внутрішньої енергії» [22, 5]. Зауважимо, що наукова системна оцінка рубаїв лише недавно стала предметом наукового пошуку. О.М. Сьомочкіна в кандидатській дисертації «Рубаї в жанрово-стильовій системі української поезії другої половини ХХ ст.» зауважила, що основна увага дослідників зосереджена на західних традиціях, зокрема всебічно вивчається сонет, інші форми, запозичені з європейських країн, а водночас недостатня увага акцентована на рубаях як «оригінальній і самодостатній естетичній системі, спеціальних досліджень про жанрову специфіку й структуру якої на теренах українського віршознавства практично немає. Проте й художніми якостями, і кількісно (понад 6 тис.) рубаї посідають помітне місце в нашому версифікаційному репертуарі й тому потребують наукового осмислення, без чого загальна картина жанрово-строфічного розмаїття сучасної української поезії не буде повною. Крім того, в українському віршознавстві остаточно не сформульовані суто теоретичні поняття про рубаї, не з'ясоване питання термінологічної впорядкованості, вибору адекватної ритмічної основи та ін.». Об'єктом дослідження авторки стали рубаї Д. Павличка, В. Базилевського, Р. Болюха, М. Брайчевського, В. Вихруща, А. Гарматюка, В. Гея, Б. Жорницького, Л. Залати, Б. Залізняка, М. Клименка, Д. Кононенка, А. Крижанівського, Г. Латника, В. Мацюка, о. В.-Б. Мендруня, В. Мирного, М. Мірошніченка, Н. Мовчан-Карпуть, І. Нижника, О. Орача, О. Осташка, М. Павленко, В. Простопчука, П. Сороки, Г. Тарасюк, Ю. Хабатюка, П. Шкраб'юка, Д. Шупти, Р. Чілачави, Б. Януша та ін., а також катрени, заримовані за схемою рубаїв із дотриманням інших вимог канону, в О. Довгого, В. Коломійця, Ю. Петренка, Г. Шепітько [23].

У третьому розділі дисертації О.М. Сьомочкіна згадує рубаї Володимира Вихруща в контексті прагматичного раціоналізму «визначальна риса поезики яких – дидактичність, виражена безпосередньо через пряму настанову або через ілюстрацію. Автор виписує своєрідний кодекс честі

й гідності людини, звід морально-етичних норм, глибоко закорінений в етнонаціональне їх розуміння» [23].

Очевидно, що ця тема ще буде висвітлена в монографічних працях, а ми спробуємо виокремити окремі аспекти. Перспективним було б використання контент аналізу для поєднання кількісних і якісних характеристик.

У книзі «Серпень душі моєї» (1990 р.) можна прочитати перлини мудрості об'єднані назвою «Мій паранетікон» – збірка морально-етичних повчань. Красномовним є перший текст, який став своєрідним заспівом: Віддай народу до краплини дань / І бережи честь роду без вагань. / Духовна зрада – найстрашніша рана, / Вона не може мати виправдань.

Проблеми розуму і мудрості, життя та смерті, страху, часу, мови, відповідальності, праці, служіння, честі, духовності, творчості описані на високому рівні поетичної майстерності.

Зауважимо сатиричну спрямованість окремих думок: Для інтересів путь відкритий, / Хай діє власник трудовий. / Товарний там буває голод, / Де править голод мозковий.

Заміна керім кизи Алієва в докторській дисертації звернула увагу на важливу «рецепцію та інтерпретацію Свого / Іншого / Чужого в азербайджанській та українській літературах, способи взаємодії «Я» та «Чужого», «Я» та «Іншого», «Я» і «Ти» [2]. Це допоможе і в оцінці поетичної спадщини Володимира Вихруща. Родова пам'ять дозволяла безпомилково визначати «чужих» знаходити слова ненависті до них і слова одвічної любові до рідних.

Висновки. Завершимо статтю піснею. 10 жовтня 2023 р. артистка Тоня Матвієнко заспівала пісню-присвяту «Сік землі». Розмістила на своїй сторінці в мережі «Фейсбук» текст і написала: «Цю пісню я присвячую своїй мамі – Ніні Митрофанівні Матвієнко – Герою України, Народній артистці, лауреату «Шевченківської премії», Патріоту України. В цю пісню я вклала багато душі, тепла, любові. Це мав бути гарний сюрприз мамі на день народження. На жаль, обставини бувають сильнішими за наші плани. Випускаючи пісню-присвяту «Сік землі» для мами сьогодні, я хочу закликати вас відкласти всі справи та зателефонувати батькам і сказати їм «дякую!». Дякую за безсонні ночі, дякую за виховання та турботу, за мотивацію та підтримку у всьому... Я обов'язково продовжу мамину традицію популяризувати українські пісні у світі. Робити добро! Шануйте один одного та своє коріння. Дякую, мамо!». Більше мільйона

переглядів за декілька місяців, більше тисячі коментарів. З ними ніхто не домовлявся, не просив, сама пісня стала несподіванкою для родини Володимира Павловича. Прислухайтесь: «Це шедевр про наш український рід. Тоня, сумуємо ми всі за Ніною Матвієнко, бо це голос нашої України і він також допомагає нам вижити і вистояти сьогодні»; «Вже годину слухаю пісню... Сльози з очей і сироти по тілу. Твій голос – спадок! Коріння не вирвати і без нього не цвісти. Це найбільша шана і пам'ять твоєї мамі, але й дар... Нам дуже потрібно таких пісень і твого голосу, що так звучить! Багато людей мріють про таку близькість з мамою, вам з мамою пощастило, що ви були одна в одній. Світла пам'ять Ніні Митрофанівні»; «Чудова пісня і чудове ваше її виконання, Тоню... Тепер ви маєте заступити свою маму на нашій сцені й бути берегинею української пісні»; «Дуже гарна пісня сповнена любові до своєї родини, до рідної землі, таке щире виконання, на очах сльози, в душі біль! Царство небесне вічна пам'ять вашій мамі. Вам сил, терпіння, Божих благословінь!»; «Неймовірне виконання, дуже глибока та зворушлива пісня, яка зачіпає струни душі. Щирі співчуття з приводу втрати найріднішої людини»; Сумління сповідає час Нехай земля буде мамі легкою, як музика душі... Дякую вам за джерельну воду української пісні. Дякуємо за пісню!!!! Прямо в саме серце моє!!!! Як зворушливо!!!! Україна вічно буде жити!!!! І обов'язково перемаже!!!!»...

Ще будуть рецензії, монографії про творчість поета. Але найглибші аналітичні роздуми не перевершать емоцій людей. Оце і є відповідь критикам, які «не побачили» автора при житті.

Завершуючи статтю, присвячену пам'яті Володимира Вихруща, використаємо думку висловлену у статті «Володимир Вихрущ: особистісний вимір»: «Традиційно, після смерті, земляки вшанували поета. Тернопільська школа номер 17 має його ім'я, пам'ятник в рідному селі поета Августівці, меморіальна дошка в центрі міста талановито виконана руками майстра від Бога Олесь Маляра, пам'ятник на могилі. Але головне це пам'ять, знову і знову, наче насміхаючись над недолугими критиками, звучать вірші та пісні. Вкорінені в народну культуру твори поета продовжують служити Україні. Значить досягнута та мета, яка послужила назвою книги поета і звучить велично і просто «Безсмертя душі» [7, с. 71]. Поезія, написана «з погляду вічності» знайде дорогу до вдячного читача, займе своє належне місце в українській літературі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Антологія української поезії ХХ століття. Київ: А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2017. 2016 с.
2. Алієва Заміна Керім кизи. Азербайджансько-українські літературно-культурні взаємини другої половини ХХ – початку ХХІ століття: імагологічний дискурс: автореф. дис. ... докт. філол. н. : спец. 10.01.05. Київ, 2021. 32 с.
3. Андрушків Б. Вмирають поети, щоб жити... Спогади про Володимира Вихруща. Тернопіль: Лібра Терра, 2005. 155 с.
4. Баліцька М. Ріка життя Володимира Вихруща. Тернопіль: ТНЕУ, 2009. 144 с.
5. Будний В. Літературно-критичний портрет: жанрова структура, еволюційні лінії, типологічні різновиди. Українське літературознавство. 2016. Випуск 81. С. 131–152. Електронний ресурс. Режим доступу: http://institutes.lnu.edu.ua/franko/wp-content/uploads/sites/7/2017/03/81_11.BUDNYI.pdf
6. Василенко І. М. Специфіка літературного портрету як жанру сучасної української мемуарної прози. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://elibrary.kdpu.edu.ua/bitstream/8.pdf>.
7. Вихрущ А.В. Володимир Вихрущ: особистісний вимір. *ЛімТера*, 2024, № 1. С. 68–72.
8. Вихрущ В. Безсмертя душі. Тернопіль: Джура, 1998. 136 с.
9. Вихрущ В. З висоти літа. Тернопіль: Збруч, 1997. 230 с.
10. Вихрущ В. Пісні барвінкового краю. Київ: Музична Україна, 1983. 52 с.
11. Вихрущ В. Поезії. Тернопіль: Горлиця, 2007. 568 с.
12. Вихрущ В. Полум'я калини. Львів: Каменярь, 1988. 135 с.
13. Вихрущ В. Рубаї. Тернопіль: Лілея. 1998. 300 с.
14. Вихрущ В. Троянди на мечях. Тернопіль: Збруч, 1988. 95 с.
15. Воронова М. Методи творення літературних портретів. . Електронний ресурс. Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1213>
16. Воронова М.І. Сучасна портретистка. Проблема жанру. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1308>.
17. Воронова М.Ю. Портрет і біографія. Гранична сутність жанрів. Електронний ресурс. Режим доступу: <http://journalib.univ.kiev.ua/index.php?act=article&article=1350>
18. Галич А.О. Жанрові модифікації портретного дискурсу в документалістиці ХХ – початку ХХІ ст.: автореф. дис. доктора філол. наук. Київ, 2017. 36 с.
19. Літературознавчий словник-довідник. 2-ге вид., випр., допов. / [ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка]. Р. Т. Гром'як, Ю. І. Ковалів, В. І. Теремко Київ: Видавничий центр «Академія». 2007. 751 с.
20. Палій А.-В. Співець рідної землі. *ЛімТера*, 2024, №1. С. 64–67.
21. Поліщук Я. Літературний портрет: між привидами минулого та викликами сучасності . Електронний ресурс. Режим доступу: <http://litakcent.com/2010/12/22/literaturnyj-portret-mizh-pryvyyddjamy-mynulohotavyklykamy-suchasnosti/> Дата звернення.
22. Стриженюк С.С. Екслібриси: Епіграми, пародії, шаржі. Одеса: ОКФА. 2000. 301 с.
23. Сьомочкіна О. Рубаї в жанрово-стильовій системі української поезії другої половини ХХ ст.: автореф. дис. канд. філол. наук.; НАН України. Ін-т л-ри ім. Т.Г.Шевченка. Київ. 2005. 19 с.
24. Сьомочкіна О. Рубаї в українській поезії: від канонізованої строфи до поліжанру. Монографія. – Київ: КиМУ, 2005. 252 с.